HADES
(الحدث)

Namaz gibi bazı ibadetleri ifa etmeye engel olan hükmî kirlilik anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "yakın zamanda meydana gelen, sonradan ortaya çıkan şey" anlamında olup fıkıh ilminde abdestsizlik veya cünüplük dolayısıyla insanda meydana geldiği var sayılan mânevî (hükmî) kirliliği veya bu kirliliğin sebebini ifade eder. Bu durumda bulunan kimseye **muhdis** denir. Hadesin karşıtı "maddî kirlilik, pislik" anlamına gelen **hubstur.**

Hades hades-i ekber (büyük hades) ve hades-i asgar (küçük hades) diye ikiye ayrılır. Gusülle giderilebilen cenâbet, hayız ve nifas gibi kirlilik hali büyük hades, abdestle giderilen kirlilik de küçük hadestir. Buna bağlı olarak gusül "tahâret-i kübrâ", abdest de "tahâret-i sugrâ" şeklinde adlandırılır. Ancak hades kelimesi tek başına kullanıldığında daha çok abdestsizlik hali kastedilmekte (meselâ bk. Buhârî, "Vuḍûʾ", 2, 34, 36; Merginânî, I, 14, 25, 29), büyük hades ise genellikle cenâbet kelimesiyle ifade edilmektedir (bk. ABDEST; CENÂBET; GUSÜL).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "ḥdŝ" md.; *et-Taʿrîfât*, "ḥdŝ" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 278; *Müsned*, IV, 85; V, 427; Buhârî, "Vuḍûʾ", 2, 34, 36; Kâsânî, *Bedâʾiʿ*, I, 3, 24 vd.; Merginânî, *el-Hidâye*, İstanbul 1986, I, 14, 25, 29; Aynî, *ʿUmdetü'l-ḳārî*, Kahire 1392/1972, II, 376; Tahtâvî, *Ḥâşiye ʿalâ Merâḳı'l-felâḥ*, Bulak 1318, s. 139; Cezîrî, *el-Meẕâhibü'l-erbaʿa*, I, 1-5; "Hades", *İA*, V/1, s. 42; G. H. Bousquet, "Ḥadath", *EI²* (İng.), III, 19; "Hades", *MuF*, XVII, 108-128.



RAHMİ YARAN

HÂDEVİYYE
(الهادوية)

Yahyâ b. Hüseyin el-Hâdî-İlelhakk'a (ö. 298/911) nisbetle Yemen'de Zeydiyye mezhebine verilen ad (bk. HÂDÎ-İLELHAK, Yahyâ b. Hüseyin; ZEYDİYYE).

HADIM

Genellikle harem hizmetlerinde çalıştırılan erkekliği giderilmiş kimse.

Terimin aslı, Arapça "hizmet etmek" anlamındaki **hıdme** masdarının ism-i fâili olan **hâdimdir** ("hizmetkâr"; çoğulu **hadem, huddâm**). Kelime zamanla Türkçe'de **hadım** şeklini almış ve saray hizmetkârlarının çoğunun, özellikle harem kısmında çalışanların tamamının erkekliği giderilmiş kişiler olmasından dolayı "iğdiş" anlamını kazanmıştır. Aynı mânada kullanılan Arapça **hasî** "husyeleri alınmış insan veya hayvan" demektir. Kelime kaynaklarda müfred olarak geçtiği gibi **el-huddâmü'l-hısyân** şeklinde çoğul olarak da zikredilmektedir. Bunun yanında erkeklik organlarının tamamı alınmış kimseye **mecbûb** denilir. Kişinin erkeklik organlarının kökünden sökülerek hadım edildiğini ifade eden bu kelimeye kaynaklarda pek az rastlanmaktadır. Makdisî, bizzat şahit olduğu bir hadım etme operasyonunu anlatırken önce kişinin husyelerinin alındığını, ardından erkeklik organının kesildiğini ve buraya bevl için bir kurşun çubuk takıldığını söyler (*Aḥsenü't-teḳāsîm*, s. 242-243). Ancak bu tür operasyonların yaygın olmayıp hadımların çoğunun hasî olduğu bilinmektedir. Avrupa'da beyaz köleler önce İspanya'ya gönderilir ve burada yahudiler tarafından iğdiş edildikten sonra Doğu'ya satılırdı. Tesbit edilebildiği kadarıyla bu işin merkezi Verdun idi (Lévi-Provençal, II, 125).

Câhiliye devrinde iğdişle ilgili birkaç hadise zikredilmekle birlikte bunun yaygın olduğu söylenemez. Kur'ân-ı Kerîm'de "evin hanımına şehvet duymayan erkek hizmetçilerden" (en-Nûr 24/31) söz edilerek bu hususa atıfta bulunulur, ancak Asr-ı saâdet'te de bu işlemin yaygın olmadığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, ashaptan Osman b. Maz'ûn'un kendisini iğdiş etme isteğini reddetmiş, bunu duyan Sa'd b. Ebû Vakkās da, "Eğer Resûl-i Ekrem ona izin verseydi hepimiz kendimizi iğdiş ederdik" demiştir (Buhârî, "Nikâḥ", 8). İslâm dünyasında her devirde erkek ve kadın hizmetçi kullanılmıştır. Enes b. Mâlik ve diğer bazı sahâbîler Hz. Peygamber'in özel hizmetinde bulunmuşlardı (Abdülhay el-Kettânî, I, 105-107). Resûl-i Ekrem'in hizmetçilere karşı iyi davranmayı emreden hadislerine ve İslâm dininin insanları, hatta hayvanları iğdiş etmeyi yasaklamasına rağmen hadım hizmetkâr kullanımı Emevî Halifesi I. Muâviye'ye kadar uzanmaktadır. Eski Ön Asya, Grek, Roma, Bizans ve İran saraylarında hadımların bulunduğu ve bunların bir kısmının çok önemli görevlere geldiği bilinmektedir. Bizans İmparatorluğu'nda bazı aileler çocuklarını kilisenin hizmetine vermek için onları hadım ederlerdi. Aslında İznik Konsili hadımların rahip olmasını açıkça yasaklamıştı. Bu sebeple hadımlar ancak Doğu kiliselerinde görev yapabilirlerdi. İmparator Romanos Lakapenos, oğlu Theophylaktos'u İstanbul patriği yapmak için böyle bir operasyondan geçirmişti. Câhiz, dinî kanunların hâkim olduğu milletlerde mâbedlerin hizmetine giren çocukların hadım edildiğini belirtir (*Kitâbü'l-Ḥayevân*, I, 124-125, 128). Devlet düzeninde daha çok Sâsânîler'le Bizanslılar'ı örnek alan Araplar'ın sarayda istihdam ettikleri hadımların sayısı Abbâsîler döneminde özellikle Halife Emîn'den itibaren artmıştır. Kaynaklarda Muktedir-Billâh'ın 11.000 siyah ve beyaz hısyânının bulunduğu (Sâbî, s. 8), iki Bizans elçisinin huzura kabul edildiği bir törende 4000 beyaz, 3000 siyah hadımın görev aldığı kaydedilir. Abbâsîler'den sonra gelen İslâm ve Türk devletlerinden Sâmânîler'de bunlara rastlandığı gibi Beyhakī'nin verdiği bilgilerden Gazneliler devrinde de hadımların bulunduğu anlaşılmaktadır (*Târîḫ*, s. 489). Meselâ Sultan Mesud'un mâbeyincisiyle Hârizmşah Altuntaş el-Hâcib'in Şeker adlı nedimi bunlardandır. Daha sonra Sâmânî-Gazneli geleneklerini sürdüren Büyük Selçuklular, Zengîler, Anadolu Selçukluları, Eyyûbîler ve diğer bazı devletlerde de hadımların kullanıldığı görülmektedir. Nûreddin Mahmud Zengî, 557'de (1162) hücre-i saâdette ve Mescid-i Nebevî'de yapılacak hizmetler için on iki hadım gö-